

Civil olydnad i rättvis demokrati

Etymologiskt kommer demokrati från *folkstyre* och *folket regerar*. Folk är på olika sätt med och styr för att det ska bli folkstyre.

Regera kommer från latinets gubernare: att styra, samt grekiskans kubernan: att kontrollera någots riktning. Alla grupper och organisationer som har formellt styre [har i så fall egna regeringar som regerar](#). Dessutom blir organisationer och samhällen där deltagare på ett jämlikt sätt är med och styr demokratier.

Det är kanske inte så svårt att argumentera för civil olydnad i orättvisa och odemokratiska organisationer och samhällen. Men kan vi argumentera för civil olydnad även i ganska rättvisa och demokratiska samhällen?

I sin klassiska *A theory of justice* från 1971 undersöker filosofen John Rawls vilken funktion civil olydnad får i en "nästan rättvis demokrati". Han menar att civil olydnad inte är speciellt kontroversiellt att rättfärdiggöra i en orättvis stat. Problemet uppstår istället i en nästan rättvis demokrati. Rawls analyserar därför främst civil olydnad där minoriteter vänder sig mot majoritetens vilja.

Enligt Rawls går det inte att rättfärdiggöra civil olydnad genom att hänvisa till privata åsikter eller det privata samvetet. Civil olydnad måste istället hänvisa till en allmän förståelse av rättvisa. Civil olydnad ger minoriteter en metod att få majoriteten att ompröva ifall en företeelse verkligen stämmer överens med deras förståelse av rättvisa (Rawls, 1971, s. 333-391).

Den civila olydnaden ska, enligt Rawls, dessutom vara stabiliserande. Den stärker rättvisa institutioner som annars skulle begå orättvisa. Det är därför den civila olydnadens uppgift att försvara en konstitutionell demokrati.

I Sverige har Aleksander Peczenik, professor i allmän rättslära, behandlat civil olydnad i sitt verk om rättsfilosofi. Han visar där att civil olydnad är en del av en rättsstat (Peczenik, 1995, s. 521-563).

Lagen är otillräcklig. En domare måste därför, enligt Peczenik, stödja domen med rationella skäl. Är de rent juridiska skälen för beslut otillräckliga måste domaren använda sig av etiska värderingar. Både rättens giltighet och dess

tolkning bör påverkas av att etiska minimivillkor uppfylls.

Det finns goda skäl att anta att lagen i vanliga fall bör följas. Men inte ens i världens bästa rättsstat har medborgarna en etisk skyldighet att följa alla lagar, enligt Peczenik.

För att civil olydnad ska kunna bli del av demokratin behöver den vara offentlig. Annars skapas moraliska problem. "En ensam individ kan lätt missbedöma de etiska motståndsskälen. Endast genom att agera offentligt är det möjligt att få en någorlunda säker kunskap om huruvida andra godtar ens bedömning." (Peczenik, 1995, s. 521-563.) Eftersom civil olydnad är öppet och ickevåldsligt har metoden plats i en demokrati.

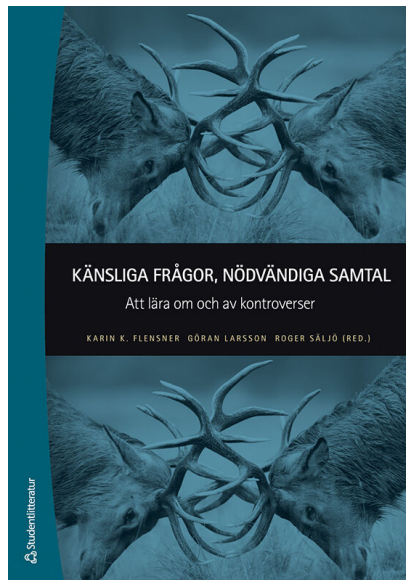
Det finns speciellt starka etiska skäl att göra civil olydnad när lagen kränker grundläggande etiska rättigheter eller när lagtexter strider mot grundlagen. Ibland går skälen för civil olydnad över till att bli plikt. "Om en demokratisk rättsstat hotas av ett systematiskt och strukturellt förfall har den enskilde till och med etisk plikt att genom civil olydnad försvara de grundläggande fri- och rättigheterna och således motverka risken för att myndighetsutövningen blir extremt oetisk" (Peczenik, 1995).

Även då lagen bryts ignoreras den inte. Handlingen är offentlig och deltagarna smiter alltså inte undan ansvaret för handlingen. I stället är civil olydnad en politisk handling som konfronterar lagen och hävdar en högre rätt. Att hävda ett högre värde än lagen innebär inte att man själv har sanningen. Det är snarare en utgångspunkt för dialog. Syftet är att komma fram till en överenskommelse.

Per Herngren

2021, version 1.2

Texten är skriven under arbetet med läroboken [*Känsliga frågor, nödvändiga samtal*](#), antologi utgiven av Studentlitteratur, 2021.



Känsliga frågor nödvändiga samtal (Studentlitteratur, 2021)

Referens

Bartonek, A. (2018). *Kampen om kritiken*. Göteborg: Korpen.

Butler, J. (1997). *Excitable speech: A politics of the performative*. New York, NY: Routledge.

Butler, J. (2009). *Krigets ramar – När är livet sörjbart?* Hägersten: Tankekraft förlag.

Butler, J. (2020). *The force of nonviolence*. London: Verso.

Foucault, M. (2004). *Övervakning och straff : fängelsets födelse*. Lund: Arkiv förlag, A-Z förlag.

Foucault, M. (2009). *Security, territory, population: Lectures at the Collège de France, 1977-78*. New York, NY: Palgrave Macmillan.

Fromm, E. (1984). *On disobedience and other essays*. New York, NY: Routledge & Kegan Paul.

Gandhi, M. (1985). *Non-violent resistance*. New York: Schocken Books.

Gandhi, M. (1999). *Collected works of Mahatma Gandhi*. (Volym 36, 41, 51, 54, 76). New Delhi: Publications Division Government of India.

Habermas, J. (2003). *Borgerlig offentlighet: kategorierna "privat" och*

“offentligt” i det moderna samhället. Lund: Arkiv.

Habermas, J. (1996). *Kommunikativt handlande. Texter om språk, rationalitet och samhälle.* Göteborg: Daidalos.

Hebert, N. & Jacobsson, K. (1999). *Olydiga medborgare, Om flyktinggömmare och djurrättsaktivister, Demokratiutredningens skrift nr 27, Statens Offentliga Utredningar 1999:101.* Stockholm: Statens Offentliga Utredningar.

Herngren, P. (1990). *Handbok i civil olydnad.* Stockholm: Albert Bonniers Förlag.

Herngren, P. (1999). *Civil olydnad – en dialog.* Göteborg: Lindelöws förlag.

Herngren, P. & von Busch, O. (2016). *Mode & Motstånd: Dialoger om befrielse och civil olydnad, imitation och politik.* Göteborg: Korpen.

King, M. L. (1964). *Letter from Birmingham Jail. Why We can't wait.* New York, NY: New American Library. Översättning av citat Per Herngren.

Laclau, E. & Mouffe, C. (1985). *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics.* London: Verso.

Pejcic, M. & Rutgersson, T. (2015). Vi har pratat med Per Herngren. *Demokratimodellen Gör din förening livskraftig och inkluderande.* Stockholm: Trinambai.

Peczenik, A. (1995). *Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation.* Stockholm: Fritzes.

Premfors, R. Roth, K. (red). (2004). *Deliberativ demokrati.* Lund: Studentlitteratur.

Rawls, J. (1971). *A theory of justice.* Cambridge, MA: The Belknap Press.

Tarde, G. (1903). *The laws of imitation.* New York: Henry Holt and Company. Från facsimile 2007 by Books on Demand UMI. (Original publicerade texter 1882-1888).

Thoreau, H. D. (1977). *Om civilt motstånd.* Stockholm: Arkturus. (Original publicerad 1849).

Thoreau, H. D. (1995). *Civil disobedience and reading*. London: Penguin Books. (Original publicerad 1849). Översättning av citat Per Herngren.

Nancy Frasers kritik av identitetspolitik

En sen sommarnatt läser jag ett par av Nancy Frasers artiklar och böcker. Hon skiljer analytiskt på *omfördelning* (ekonomisk omfördelning, socialism) och *erkännande* (Adam Smith, Hegel, lika rättigheter).

Under sextiotalet fanns en kritiken från svarta, gay, feminister gentemot den socialism som fokuserade på klassfrågor: Kritiken bestod i att erkännande inte kan reduceras till omfördelning av resurser och kapital. Erkännande/misskännande har sina egna logiker.

Under åttio- och nittiotalet trängdes materiella omfördelningsfrågor undan inom erkännande-politiken. Den extremaste varianten av erkännande politik blev identitetspolitik (nya sociala rörelser). Lösningen var att upphöja förtryckta grupper genom att ge dem speciella egenskaper och genom separatistisk politik.

Omfördelning av makt och resurser

Detta undanträngande av omfördelningspolitik samtidigt med nyliberalismens frammarsch blir enligt Fraser reaktionärt.

Nancy Fraser avfärdar identitetspolitik. Men hon avfärdar också en reduktionistisk omfördelningspolitik. Hon försöker finna en kombination av erkännande och omfördelning. Istället för identitet lyfter hon fram status som avgörande för erkännandepolitiken. Vilken status får man när det gäller beslutsfattande, rättigheter, tillgång till resurser på grund av att man definieras som kvinna, gay eller definieras in i en speciell etnicitet eller ras.

För att undergräva diskriminerande eller förtryckande gruppstatus eller gruppidentitet lyfter hon fram nödvändigheten av att identitet dekonstrueras. Hon visar att status är mer kopplat till ex Foucaults och feminismernas olika maktbegrepp än identitetsbegreppet.

Fraser visar också att genom statusbegreppet kan hon koppla erkännande och omfördelning och visa hur de (kanske alltid) hör samman och hur de vävs samman (intersektion), utan att det ena reduceras till det andra.

Per Herngren

11 augusti 2006, version 0.1

Referens

Ok ok, jag har lagt undan texterna, det är mitt i natten och jag är för trött för att hoppa upp och leta fram dem igen.